

Zmienna aprobaty społecznej a pomiar kompetencji społecznych wśród nieletnich

ANNA WOJNARSKA

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

ORCID: 0000-0003-4096-8940

Badanie zmiennych psychologicznych jest obciążone licznymi źródłami błędu pomiaru. W literaturze metodologicznej zwraca się uwagę na znaczenie zmiennych związanych z osobami badacza i eksperymentatora, takich jak: oczekiwania, sposób realizacji badań, metody analizy danych oraz cechy osobowe¹. Bardzo rzadko w projektach badawczych udaje się uchwycić ten aspekt, natomiast znacznie częściej analizuje się znaczenie zmiennych związanych z osobą badaną. Źródeł zniekształceń wyników metod typu self-report należy poszukiwać w kontekście społecznym badań, cechach osoby badanej oraz wymaganiach zawartych w zadaniach testowych. Jedną ze zmiennych branych pod uwagę w obszarze zniekształceń wyników jest aprobaty społeczna². Największe zainteresowanie tą zmienną widoczne było w latach 60–80 XX wieku. Obecnie obserwuje się powrót do tego tematu, co skutkuje rozbudowaniem koncepcji aprobaty społecznej.

¹ Th.X. Barber, *Pułapki w badaniach: dziewięć rodzajów wpływów związanych z osobami badacza i eksperymentatora* [w:] *Spoleczny kontekst badań psychologicznych i pedagogicznych*, red. J. Brzeziński, J. Siuta, Poznań 1991; M.J. Rosenberg, *Warunki powstawania oraz konsekwencje lęku przed oceną* [w:] *Spoleczny kontekst badań psychologicznych i pedagogicznych*, red. J. Brzeziński, J. Siuta, Poznań 1991.

² F. Zaldivar, A.M. Molina, F. Lopez Rios, M. Garcia Montes, *Evaluation of Alcohol and Other Drug Use and the Influence of Social Desirability*, "European Journal of Psychological Assessment" no. 4 (25), 2009.

Pojęcie aprobaty społecznej

Dążenie do uzyskania aprobaty społecznej (bycia lubianym, cenionym, szanowanym, kochanym) jest motorem wielu działań człowieka. Allen L. Edwards³ definiuje tę zmienną jako kontinuum od zachowań i cech społecznie niepożądanych do zachowań i cech społecznie pożądanych. Osoby o wysokim poziomie aprobaty społecznej mają skłonność do zachowań nieszczerych, ale zgodnych z oczekiwaniami otoczenia, osobom o niskim poziomie aprobaty społecznej akceptacja ich zachowań i odpowiedzi przez otoczenie jest obojętna. Konsekwencją wysokiego poziomu aprobaty społecznej jest wybór takich odpowiedzi i zachowań, które są aprobowane, a nie tych, które są prawdziwe dla konkretnej osoby. Zmienna ta ujawnia się w sytuacji dokonywania samoopisu w kwestionariuszach, natomiast nie wiąże się z realnym zachowaniem⁴.

Można uznać, że bardzo ważną przesłanką uruchamiania się tej potrzeby są normy, ponieważ to one wyznaczają, jakie zachowania zostaną przez badanego uznane za najbardziej pożądane. Wśród młodzieży nieprzystosowanej społecznie mogą się pojawić odmienne interpretacje norm, ponieważ np. członek gangu może twierdzić, że popełnił więcej czynów karalnych niż to miało miejsce⁵, czyli wykazuje skłonność do symulacji.

Teorie aprobaty społecznej

Koncepcja A.L. Edwardsa zakładała, że zmienna ta jest jednym wymiarem. Podobne podejście prezentowali Dawid P. Crowne i Douglas Marlowe⁶, którzy definiowali aprobatę społeczną jako „potrzebę aprobaty i pragnienie akceptacji ze strony innych, co wiąże się z ogólną gotowością do zachowywania w sposób

³ A.L. Edwards, 1957, za: R.Ł. Drwal, J. Wilczyńska, *Opracowanie Kwestionariusza Aprobaty Społecznej*, „Przegląd Psychologiczny” t. XXIII, nr 3, 1980, s. 569.

⁴ P. Izdebski, K. Żbikowska, M. Kotyśko, *Przegląd teorii aprobaty społecznej*, „Acta Universitatis Lodiensis. Folia Psychologic” nr 17, 2013.

⁵ A.J. Nederhof, *Metody korygowania zniekształcającego wpływu zmiennej aprobaty społecznej: przegląd badań [w:] Społeczny kontekst badań psychologicznych i pedagogicznych*, red. J. Brzeziński, J. Siuta, Poznań 1991.

⁶ D.P. Crowne, D. Marlowe, *A New Scale of Social Desirability Independent of Psychopathology*, „Journal of Consulting Psychology” no. 24, 1960. doi.org/10.1037/h0047358.

społecznie pożądanym⁷. Osoby o dużym nasileniu tej cechy mają skłonność do zachowywania w sposób konformistyczny, podczas gdy osoby o niskim poziomie aprobaty społecznej są bardziej niezależne i odporne na presję grupy.

Analiza tendencji do wyboru akceptowanych społecznie odpowiedzi w kwestionariuszach skłoniła badaczy do wyodrębnienia dwóch czynników. A.S. John Milham i Richard Kellog⁸ zwracają uwagę, że zmienna ta posiada determinanty zarówno sytuacyjne, jak i osobowościowe. Sytuacyjne związane są z tzw. “zwożeniem innych”, i w tym momencie można mówić o skłonności do kłamania, natomiast osobowościowe byłyby widoczne w tendencji do oszukiwania siebie, czyli byłyby to pewnego rodzaju obronność percepcyjna dotycząca własnych cech. Podobnych rozróżnień dokonywali kolejni badacze tego problemu, dzieląc aprobatę społeczną na:

- Samooszukiwanie się (*self-deception*) i oszukiwanie innych (*other deception*)⁹,
- Obronna skłonność do pokazywania siebie z najlepszej strony w samoopisie (*autistic bias in self-regard*) i celowe przedstawianie siebie w korzystnym świetle w oczach otoczenia (*propagandistic bias*)¹⁰.

Delroy H. Paulhus¹¹ w swoim modelu aprobaty społecznej wyodrębnił dwa wymiary: nastawienie egoistyczne, wyrażające się w przypisywaniu sobie głównie pozytywnych cech społecznych i intelektualnych, nazwane samooszukiwaniem (*self-deception*), oraz nastawienie moralistyczne, polegające na przyznawaniu się do cech pozytywnych, natomiast odrzucaniu cech negatywnych, dewiacyjnych, czyli kierowanie wrażeniem wywieranym na innych ludziach (*impression management*). Oba wymiary zawierają jeszcze jedną dymensję, a mianowicie wersję świadomą i nieświadomą. W toku dalszych badań i analiz Paulhus i współpracownicy wyodrębnili dwa czynniki w zakresie nieświadomego samooszukiwania, czyli uwydatnianie własnych pozytywnych cech (*self-deceptive enhancement*) i zaprzeczanie własnym negatywnym cechom,

⁷ P. Izdebski, K. Żbikowska, M. Kotyśko, *Przegląd teorii...*, op. cit., s. 8.

⁸ A.S.J. Milham, R. Kellog, 1980, za: A.J. Nederhof, *Metody korygowania zniekształcającego wpływu...*, op. cit., s. 212–213.

⁹ Sackeim i Gur, 1978, za: P. Izdebski, K. Żbikowska, M. Kotyśko, *Przegląd teorii...*, op. cit.

¹⁰ Damarin i Messick, 1965, za: P. Izdebski, K. Żbikowska, M. Kotyśko, *Przegląd teorii...*, op. cit.

¹¹ D.H. Paulhus, 2002, za: J. Allbut, J. Ling, T.M. Heffernan, M. Shafullah, *Self-report Imagery Questionnaire Scores and Subtypes of Social – Desirable Responding*, “Journal of Individual Differences” no. 4(29), 2008.

co w sumie dało łącznie trzy czynniki. Podobny sposób interpretacji AS zaproponował Jerry S. Wiggins¹², który wyodrębnił trzy czynniki determinujące style odpowiadania na pytania kwestionariuszy: potrzeba akceptacji (*social desirability*), potakiwanie (*acquiescence*) oraz odgrywanie ról (*role-playing*). Analiza czynnikowa dostępnych skal pomiaru AS pozwoliła na wyodrębnienie dwóch czynników: Alpha i Gamma. Stały się one podstawą do modyfikacji koncepcji Paulhusa i wprowadzenia dwupoziomowej koncepcji AS obejmującej cechy osobowości i tendencje stylów odpowiadania.

Tabela 1. Koncepcja dwupoziomowa AS wg Paulhusa i Reida

Czynnik	Potrzeba	Wartość	Charakterystyka
Nastawienie egoistyczne w Samooszukiwaniu	siły i mocy	działanie	Ekstrawersja, otwartość na doświadczenia, dominacja, odwaga, rozsądek, stabilność emocjonalna i kreatywność,
Nastawienie moralne w samooszukiwaniu	akceptacji	wspólnota	Obowiązkowość, powściągliwość, ugodowość, sumienność, stabilność emocjonalna
Nastawienie egoistyczne w procesie kierowania wrażeniem	siły i mocy	działanie	Niezależne, promujące nadmiernie swoje atuty
Nastawienie moralne w procesie kierowania wrażeniem	akceptacji	wspólnota	Religijność, ugodowość, sumienność ciągle usprawiedliwianie, tłumaczenie się, ukrywanie własnych błędów, tworzenie wrażenia osoby nieomyłnej

Źródło; opracowanie własne na podstawie:

P. Izdebski, K. Żbikowska, M. Kotyśko, *Przegląd teorii...*, op. cit.

Badania w zakresie czynników determinujących nasilenie potrzeby aprobaty społecznej wykazały, że większość ludzi w swoim mniemaniu jest przekonana o swoim bardziej etycznym postępowaniu niż ogół. Zmiennymi znaczącymi dla uruchomienia potrzeby AS jest religijność, rozumiana jako siła wiary i zaangażowania w praktyki wyznaniowe, oraz płeć. Osoby religijne manifestują

¹² J.S. Wiggins, 1964, za: P. Izdebski, K. Żbikowska, M. Kotyśko, *Przegląd teorii...*, op. cit.

bardziej idealistyczne traktowanie siebie i innych, preferując uniwersalne wartości moralne. Z tego powodu zależy im na pozytywnym wrażeniu wywieranym na otoczenie, ale także zaprzeczaniu posiadania cech moralnie naganych. Kobiety bardziej niż mężczyźni dbają o swój wizerunek w oczach innych osób, co ma im zapewnić większą akceptację i dbałość o innych¹³.

Aprobata społeczna a inne zmienne psychologiczne

W kwestionariuszach osobowości wpływ aprobaty społecznej jest traktowany jako skłonność do kłamania¹⁴. Uznaje się, że jest to zmienna, która może przysłańać zależności między zmiennymi lub całkowicie je tłumić. W związku z tym pojawiają się próby włączania skal kontrolnych do kwestionariuszy osobowości (EPQ, MMPI) lub wprowadzania poprawek do wyników uzyskanych w badaniu (np. test „Ja i moja szkoła”).

Badania dotyczące wpływu zmiennej aprobaty społecznej miały na celu wykrycie, na ile zmienna ta jest powiązana z wybranymi cechami osobowości. T.M. Philips¹⁵ analizował jej wpływ na wyniki Kwestionariusza Procesu Identyfikacji Ego (EIPQ) oraz Inwentarza Stylów Identyfikacji. Jego badania wykazały niewielki wpływ na styl normatywny i informacyjny identyfikacji tożsamości. Podobnie Howard Sisco, Richard Reilly¹⁶ stwierdzili, że aprobata społeczna nie koreluje z wynikami Neo-FF, chociaż zdaniem Martina Backstroma¹⁷ pewne związki pojawiają się przy wyodrębnieniu dwóch rodzajów aprobaty społecznej. Nie wykryto również zależności między miarami psychopatologii

¹³ J. Chung, G.S. Monroe, *Exploring Social Desirability Bias*, „Journal of Business Ethics” no. 44, 2003.

¹⁴ J. Adelt, G. Kranas, *Zmienna aprobaty społecznej Edwardsa*, „Materiały do nauczania psychologii”, seria III t. 3, Warszawa 1978; R.Ł. Drwal, J. Wilczyńska, *Opracowanie Kwestionariusza...*, op. cit.

¹⁵ T.M. Philips, *Does Social Desirability Bias Distort Results on the Ego Identity Process Questionnaire or the Identity Style Inventory?*, „Identity: An International Journal of Theory and Research” no. 9, 2009.

¹⁶ H. Sisco, R.R. Reilly, *Effect of Item Level Social Desirability on Factor Structure Stability*, „International Journal of Selection & Assessment” no. 3(18), 2010.

¹⁷ M. Backstrom, *Higher Order Factors in a Five-Factor Personality Inventory and its Relation to Social Desirability*, „European Journal of Psychological Assessment” no. 2(23), 2007.

a zapotrzebowaniem na aprobatę społeczną¹⁸. D. Cramer¹⁹, opierając się na wcześniejszych badaniach, oczekiwał wystąpienia pozytywnego związku między poziomem aprobaty społecznej a satysfakcją z doznawanego wsparcia społecznego oraz oceną zdrowia psychicznego. Okazało się, że niskie korelacje pojawiły się tylko w przypadku podskali zaprzeczania posiadaniu negatywnych cech, natomiast były znikome w odniesieniu do podskali przypisywania sobie cech pozytywnych w Skali Crowne'a-Marlow'a. Pozytywne zależności uzyskano w odniesieniu do satysfakcji ze wsparcia społecznego, natomiast negatywne w zakresie oceny zdrowia psychicznego. Współczynniki były jednak bardzo niskie, dlatego D. Cramer sugeruje, że zależności te mogą mieć charakter krzywoliniowy. Prawdopodobnie w analizie wpływu zmiennej aprobaty społecznej należy uwzględnić wykrytą i opisana przez V. Cronbacha zmienną potakiwania-zaprzeczania, która często wyznacza kierunek korelacji między kwestionariuszami²⁰. W celu zminimalizowania jej wpływu pożądane jest konstruowanie skal o równolicznej liczbie odpowiedzi diagnostycznych typu „zgoda” lub „niezgoda”.

Antonio Messina, Anna Gogliani i Sergio Paradiso²¹ wykryli, że osoby neurotyczne mają skłonność do przedstawiania siebie w mniej akceptowany społecznie sposób. Należy zauważyć, że kwestionariusze mierzące poziom lęku zazwyczaj zawierają pytania dotyczące cech nieaprobowanych społecznie. Zatem osoby uzyskujące wysokie wskaźniki w takich testach (np. Skali Jawnego Niepokoju J. Taylor) mają skłonność do przyznawania się do cech negatywnych²². Skłonności neurotyczne mogą być powiązane z poczuciem winy i w wielu doniesieniach potwierdza się niska dodatnia korelacja między tymi zmiennymi²³.

¹⁸ A.C. Cosentino, A. Solano, A.C. Castro, *Adaptacion y validacion Argentina de la Marlowe – Crown Social Desorability Scale*, “Interdisciplinaria: revista de Psicologia y Ciencias Afines” no. 25, 2008

¹⁹ D. Cramer, *Social desirability, adequacy of social support and mental health*, “Journal of Community & Applied Social Psychology” vol. 10, iss. 6.

²⁰ J. Adelt, G. Kranas, *Zmienna aprobaty społecznej...*, op. cit.

²¹ A. Messina, A.M. Fogliani, S. Paradiso., *Association between alexithymia, neurotism, and social desirability scores among italian graduate students*, “Psychological Reports” vol. 107, 2010.

²² J. Strober, *The Social Desirability Scale-17 (SDS-17) Convergent Validity, Discriminant Validity and Relationship with Age*, “European Journal of Psychological Assessment” no. 3 (170), 2001; J. Adelt, G. Kranas, *Zmienna aprobaty społecznej...*, op. cit.

²³ R.L. Drwal, J. Wilczyńska, *Opracowanie Kwestionariusza...*, op. cit.

Pojawiły się również próby wyjaśnienia wysokiego zapotrzebowania na aprobatę społeczną w kontekście mechanizmów neuropsychologicznych. Przypuszcza się, że aktywność lewej okolicy czołowej może być powiązana z wysokimi wynikami skal mierzących aprobatę społeczną oraz represywno-defensywnym sposobem radzenia sobie ze stresem, silniejszą tendencją do złości, bardziej pozytywnym afektem, mniejszą wstydlivością, większym uspołecznieniem²⁴. Wyniki badań neuropsychologicznych nie do końca są jednak zgodne z rezultatami badań korelacyjnych poświęconych zależnościom między wynikami testów osobowości a analizowaną zmienną. Osoby poszukujące aprobaty okazują się także bardziej submisyjne i posiadające większe nasilenie potrzeby afiliacji²⁵, deklarujące wyższą samoocenę i mniej depresyjne²⁶, mniej skłonne do nadużywania substancji psychoaktywnych²⁷ oraz bardziej odporne na negatywne wydarzenia prowadzące do poczucia beznadziejności i prób samobójczych, przy czym jest to efekt interakcyjny²⁸. Louis H. Janda i Gary Galbraith²⁹ potwierdzili istnienie silnej zależności ($r=0,74$, $p<0,001$) pomiędzy poziomem nieprzystosowania, ocenianego przez sześciu sędziów na podstawie testu Niedokończonych Zdań Rottera, a wynikami skali mierzącej aprobatę społeczną. W licznych raportach potwierdzono pozytywną korelację miar aprobaty społecznej ze skalą Kłamstwa w EPQ Hansa Eysencka³⁰.

²⁴ C.A. Pauls, J. Wacker, N.W. Crost, *The Two Components of Social Desirability and their Relations to Resting Frontal Brain Asymmetry*, "Journal of Individual Differences" no 1 (26), 2005.

²⁵ S. Cervenka, J.P. Gustavssona, Ch. Halldin, L. Farde, *Association between striatal and extra tal dopamine D2 – receptor Winding and social desirability*, "NeuroImage" vol. 50, 2010.

²⁶ R. Erdle, Ph.J. Rushton, *The General Factor of Personality, BIS-BAS, expectancies of reward and punishment, self-esteem, and positive and negative affect*, "Personality and Individual Differences" vol. 48, iss., 2010.

²⁷ D.R. Groh, J.R. Ferrari, L.A. Jason, *Self-reports of Substance Abusers: The Impact of Social Desirability on Social Network Variables*, "Journal of Groups in Addiction & Recovery" vol. 4, 2009; F. Zaldivar, A.M. Molina, F. Lopez Rios, M. Garcia Montes, *Evaluation of Alcohol...*, op. cit.

²⁸ A. Ivanoff, S.J. Jang, *The role of Hopelessness and Social Desirability in Predicting Suicidal Behavior: A Study of Prison Inmates*, "Journal of Consulting and Clinical Psychology" no. 3 (59), 1991.

²⁹ L.H. Janda, G.G. Galbraith, *Social Desirability and Adjustment in the Rotter Incomplete Sentences Blank*, "Journal of Consulting and Clinical Psychology" no 2 (40), 1973.

³⁰ A.C. Cosentino, A. Solano, A.C. Castro, *Adaptacion y validacion...*, op. cit.; R. Erdle, Ph.J. Rushton, *The General Factor of Personality, BIS-BAS...*, op. cit.

Zmienną często stosowaną w analizie trafności skal do pomiaru aprobaty społecznej było poczucie kontroli. Korelacje pomiędzy wynikami KAS a skalami Delta i I-E Rottera były niskie i ujemne, co oznacza, że osoby poszukujące akceptacji mają bardziej nasilone poczucie kontroli wewnętrznej³¹.

Nicole Kampfe i inni³² badali związki aprobaty społecznej z poziomem empatii wśród przestępców i nie przestępców. W tym celu przebadali 60 skazanych w wieku około 28 lat z sześciu niemieckich więzień i porównali ich wyniki z grupą 60 osób, które nie miały poważniejszych konfliktów z prawem. Wśród skazanych byli sprawcy rozbojów, gwałtów, a nawet morderstw, większość skazanych po raz pierwszy. W badaniach zastosowano dwa sposoby pomiaru empatii: niebezpośredni za pomocą testu ST-IAT (a Single Target Implicit Association Test), oraz w sposób bezpośredni za pomocą E-Skali³³. Oczekiwano, że pomiar bezpośredni, oparty głównie na samoopisie, ujawni silniejsze związki pomiędzy empatią a aprobatą społeczną. Wyniki potwierdziły te przewidywania ujawniając pozytywną korelację pomiędzy empatią mierzoną metodą self-report a miarami aprobaty społecznej. Ciekawe było to, że w grupie kontrolnej tego typu zależności nie wystąpiły, a ponadto społeczna aprobata była skorelowana negatywnie w obu grupach z miarami niebezpośrednimi empatii. Można przypuszczać, że gdy cel badania jest trudny do odszyfrowania lub badana cecha wymaga zachowania bardziej zbliżonego do praktyki, wówczas aprobata społeczna nie wpływa na wynik. Badania N. Kampfe i in. ujawniły nie tylko tę interesującą zależność, ale potwierdziły również duże problemy w doborze homogenicznych grup.

Badania własne

Badaniami objęto 100 osób w wieku 15–18 lat, skierowanych przez sądy dla nieletnich do ośrodków kuratorskich w Lublinie i okolicach. W grupie tej 30,0 proc. stanowiły dziewczęta, a 70,0 proc. chłopcy. Charakterystyka

³¹ R.L. Drwal, J. Wilczyńska, *Opracowanie Kwestionariusza...*, op. cit.

³² N. Kampfe, J. Penzhorn, J. Schikora, J. Dunzl, I. Schneidenbach, *Empathy and social desirability: Comparison of delinquent and non-delinquent participants using direct and indirect measures*, "Psychology. Crime & Law" vol. 15, iss. 1, 2009.

³³ M. Leibetseder, A.-R. Laireiter, A. Riepler, T. Köller, *E-Skala: Fragebogen zur Erfassung von Empathie – Beschreibung und psychometrische Eigenschaften*, „Zeitschrift für Differentielle und Diagnostische Psychologie” vol. 22, iss. 1, 2001.

socjalno-demograficzna wskazuje, że: rodziny nieletnich są najczęściej niepełne, wielodzietne, wykształcenie rodziców nieletnich na poziomie średnim, rodzice nieletnich to często osoby bezrobotne, rodziny nieletnich dotknięte są różnymi patologiami społecznymi, takimi jak alkoholizm, przemoc, przestępczość oraz bieda i choroby.

Zastosowano następujące techniki diagnostyczne: Kwestionariusz Kompetencji Społecznych (KKS) A. Matczak³⁴ służy do oceny kompetencji społecznych rozumianych jako nabyte umiejętności warunkujące efektywność funkcjonowania człowieka w różnych sytuacjach społecznych. Pozwala uzyskać wynik ogólny oraz trzy wyniki szczegółowe w zakresie sytuacji intymnych, sytuacji ekspozycji społecznej oraz asertywności. Większość „itemów” odnosi się do sytuacji komunikacji społecznej w relacjach bardzo osobistych lub sytuacjach publicznych. KKS składa się z 90 pozycji ocenianych na skali czteropunktowej, 30 to pozycje buforowe, niewliczane do wyniku ogólnego. Wskaźniki dobroci psychometrycznej są zadowalające. KKS można stosować zarówno w badaniach grupowych, jak i indywidualnych, a przewidywany czas badania to około 20 minut. Wskaźniki dobroci psychometrycznej są zadowalające.

Kolejną techniką był Kwestionariusz Umiejętności Społecznych (KUS)³⁵ skonstruowany jako narzędzie ewaluacji programu ART. W prezentowanych badaniach zastosowano wersję 50 punktową dla samych trenujących. Wybrane kategorie zachowań oceniane są na skali pięciopunktowej, a następnie oceniane w sześciu zakresach: podstawowe umiejętności społeczne, zaawansowane umiejętności społeczne, umiejętności emocjonalne, umiejętności alternatywne wobec agresji, umiejętności kontroli stresu, umiejętności planowania. KUS jest techniką niestandardyzowaną w polskich warunkach, dlatego wykorzystano w analizach wyniki surowe.

Zmienna aprobaty społecznej została zbadana za pomocą kwestionariusza KAS R.Ł. Drwala, J.T. Wilczyńskiej³⁶. Połączyli dwa aspekty aprobaty społecznej, wyrażające się w tendencji badanego do przedstawiania się w lepszym świetle i fałszowania wyników w tym kierunku oraz skłonności do obronnego zaprzeczania posiadaniu niepożądanych cech. Poszczególne pozycje KAS i wynik ogólny KAS różnicują świadomą dyssymulację i symulację. Pytania były

³⁴ A. Matczak, *Kwestionariusz Kompetencji Społecznych. Podręcznik*, Warszawa. 2001.

³⁵ A.P. Goldstein, B. Glick, J.C. Gibbs, *ART. Program zastępowania agresji*, Warszawa 2004.

³⁶ R.Ł. Drwal, J. Wilczyńska, *Opracowanie Kwestionariusza...*, op. cit.

wzorowane na skalach kontrolnych z testów MPI, MMPI i Delta. KAS składa się z 29 pytań ocenianych w kategoriach prawda-falsz, z czego w 16 pytaniach diagnostyczna jest odpowiedź prawda, a w 13 fałsz. Trafność zbieżną i różnicową oszacowano na poziomie 0,34–0,53, natomiast rzetelność oceniono w oparciu o metodę zgodności wewnętrznej, uzyskując dość wysokie wyniki. Normy polskie obliczono dla uczniów szkół średnich i studentów. Procedura pozwala na badanie indywidualne i grupowe bez ograniczeń czasowych (przeciętnie 15 minut).

Aprobata społeczna a kompetencje społeczne nieletnich

Porównania wyników surowych ($t = -2.39$, $p < 0.05$) oraz stenowych ($t = -2,19$, $p < 0,05$) kwestionariusza KAS wykazały istotne różnice między grupą nieletnich i młodzieży bez symptomów nieprzystosowania. Nieletni manifestowali wyższy poziom zapotrzebowania na aprobatę społeczną niż młodzież z grupy porównawczej zarówno w zakresie wyniku surowego ($x_k = 13,90$, $x_p = 12,48$), jak i przeliczonego ($x_k = 5,80$, $x_p = 5,27$). Wyniki przeliczone w obu grupach znajdują się na poziomie przeciętnym, chociaż plasują się na dolnej ich granicy. Zróżnicowanie wyników w obu grupach było na podobnym poziomie: w GrK nieco większe ($s = 4,45$) niż w GrP ($s = 3,90$). Wśród nieletnich zaznaczyła się silniejsza i istotna statystycznie tendencja do zaprzeczania zachowaniom niezgodnym z normami i nieprzypisywania sobie posiadania cech niepożądanych społecznie.

Tabela 1. Porównanie wyników ogólnych KAS w badanych grupach

Skale KAS	GrK		GrP		Różnica średnich	t
	x	s	x	S		
KAS W.S.	13,90	4,46	12,48	3,90	1,42	-2,39*
KAS steny	5,80	1,76	5,27	1,65	0,53	-2,19*
KAS twierdzące	8,85	3,11	8,22	2,64	0,12	-1,54
KAS przeczące	4,89	2,56	4,24	1,74	0,65	2,09*
KAS kontrola	1,27	0,58	1,33	0,63	-0,06	-0,69

Uwaga: * $p < 0,05$

Źródło: Opracowanie własne.

Zastosowano analizę korelacyjną celem sprawdzenia czy istnieje zależność między wynikami KAS a pozostałymi technikami mierzącymi kompetencje komunikacyjne. Pojawiły się słabe korelacje wskazujące na pewną wrażliwość wyników KKS na aprobatę społeczną. Korelacje jakkolwiek pozytywne są jednak dość niskie, co oznacza, że pragnienie przedstawienia swej osoby w lepszym świetle może mieć pewne znaczenie dla wyników w KKS. Osoby o wysokim poziomie aprobaty społecznej deklarują jednocześnie wyższy poziom umiejętności społecznych, zarówno w zakresie globalnym, jak i kompetencjach szczegółowych. Uzyskane współczynniki korelacji są zbliżone poziomem do tych uzyskanych przez Tommy'ego Philipsa³⁷ w badaniach tożsamości za pomocą inwentarzy. Interesujący wydaje się ujemny znak współczynników korelacji między KAS.

Większość użytych technik opartych była na samoopisie własnych możliwości komunikacyjnych, a zatem subiektywna percepcja w tym zakresie nie musi być zgodna z rzeczywistym poziomem umiejętności. Badania wskazują, że szczególnie młodzież manifestująca zaburzenia o charakterze eksternalizacyjnym wykazuje zawyżoną ocenę własnych umiejętności komunikowania się z rówieśnikami, co pozostaje w sprzeczności z ocenami obiektywnymi. Stwierdzono, że istnieje pozytywna zależność między umiejętnością nawiązywania bliskich relacji i radzeniem sobie w sytuacjach ekspozycji społecznej a zapotrzebowaniem na aprobatę. Oznacza to, że osoby potrzebujące większej akceptacji społecznej uważają, że lepiej sobie radzą w sytuacjach komunikacji bardzo osobistej i publicznej. Innym wytłumaczeniem może być to, że wyniki w tych zakresach są wrażliwe na tendencję do kłamania, a zatem ocena własnych możliwości tak naprawdę jest zawyżona.

Stwierdzone zależności między wynikami KAS i pozostałymi technikami są również zgodne z badaniami N. Kampfe i inni³⁸, którzy wykazali, że silniejsze związki występują pomiędzy aprobatą społeczną a miarami bezpośrednimi empatii, natomiast słabsze i ujemne związki pojawiają się między aprobatą społeczną a miarami niebezpośrednimi. Podobnie jak w cytowanych badaniach, miary bezpośrednie bazujące na metodzie self-report korelują nieco silniej i pozytywnie z potrzebą aprobaty, natomiast niebezpośredni pomiar

³⁷ T.M. Philips, *Does Social Desirability Bias Distort Results on the Ego Identity Process Questionnaire or the Identity Style Inventory?*, "Identity: An International Journal of Theory and Research" no. 9, 2009.

³⁸ N. Kampfe, J. Penzhorn, J. Schikora, J. Dunzl, I. Schneidenbach, *Empathy and social desirability...*, op. cit.

umiejętności odczytywania emocji koreluje nieco słabiej i negatywnie z analizowaną zmienną. Wydaje się, że gdy cel badania jest bardziej czytelny dla badanych, wtedy wpływ aprobaty społecznej jest nieco większy, niż w przypadku technik o charakterze eksperymentalnym.

Stwierdzono również niskie, chociaż dodatnie korelacje pomiędzy wynikami KAS a KKS. We wszystkich, poza asertywnością, aspektach mierzonych za pomocą KKS kompetencji społecznych uzyskano dodatnie niskie współczynniki. Świadczy to o pewnej wrażliwości tej techniki na zmienną aprobaty społecznej. Prawdopodobnie badani nieletni, pragnąc stworzyć pozytywny obraz własnej osoby, zawyżali ocenę swoich potencjalnych umiejętności. Interesujące jest, że w przypadku wyników KUS nie obserwuje się podobnej zależności. Być może można to tłumaczyć innym sformułowaniem pytań. W KUS były to pytania typu: Czy umiesz? W KKS; Jak dobrze byś sobie poradził? Wprawdzie ten drugi sposób formułowania pytań powinien bardziej chronić przed uruchomieniem aprobaty społecznej, to jednak te pytania okazały się bardziej podlegające wartościowaniu.

Tabela 2. Korelacje między wynikami KAS a wynikami pozostałych technik w grupie nieletnich

Skale	KAS W.S.	KAS steny
KKS		
Intymne W.S.	0,19**	0,22**
Intymne steny	0,26***	0,27***
Ekspozycja społeczna W.S.	0,24**	0,26**
Ekspozycja społeczna steny	0,24**	0,25**
Asertywność W.S.	0,14	0,17*
Asertywność steny	0,12	0,15
Wynik ogólny W.S.	0,22**	0,24**
Wynik ogólny steny	0,25**	0,27**
KUS		
Podstawowe	0,14	0,15
Zaawansowane	0,10	0,12
Emocjonalne	0,12	0,12
Alternatywne wobec agresji	0,18	0,16
Kontrola stresu	0,16	0,19
Planowanie	0,11	0,13

Źródło: Opracowanie własne.

Podsumowanie

Powyższy przegląd badań ukazuje dość niejednoznaczny obraz wpływu aprobaty społecznej na wyniki badań kwestionariuszowych i laboratoryjnych³⁹. Pomimo wstępnych założeń nie wszystkie zmienne osobowościowe i społeczne wydają się wrażliwe na modyfikujący wpływ tej zmiennej. Być może mamy do czynienia bardziej z interakcją kilku działających jednocześnie czynników niż z prostym sumowaniem się ich wpływów. Warto jednak podkreślić zarysowującą się tendencję do współwystępowania wyższego poziomu aprobaty społecznej i cech prognozujących pozytywny rozwój społeczny. Potrzeba bycia akceptowanym skłania do większej wrażliwości społecznej, poznania norm i próby rzeczywistego lub pozornego dopasowania się do nich, co potwierdzają również badania własne.

Być może należałoby uwzględnić w analizach relacji wyników kwestionariuszy osobowości i zmienne AS rolę wrażliwych pytań. Termin ten może być interpretowany w trzech kontekstach. Mogą to być pytania inwazyjne naruszające prywatną sferę intymną, np. kwestie orientacji seksualnej. Druga kategoria to pytania dotyczące prawdopodobnych zachowań w sytuacji ryzyka, np. utraty pracy, a trzecia kategoria dotyczy zachowań, w których dochodzi do złamania norm⁴⁰.

Należałoby uwzględniać udział zmiennej aprobaty społecznej w badaniach kwestionariuszowych, szczególnie tych uwzględniających pytania drażliwe i podlegające ocenie moralnej. Metody neutralizacji wpływu tej zmiennej na pytania mogą być następujące:

- badania anonimowe,
- badania bez udziału osób trzecich,
- kategorie prawdopodobnych odpowiedzi, np. jakie jest prawdopodobieństwo takich zachowań,
- zbieranie danych przez Internet, ewentualnie telefonicznie, nie osobiście,
- badania przeprowadzane przez niezależnego ankietera.

Zainteresowanie tym problemem współczesnych badaczy z pewnością dostarczy argumentów za wyborem najbardziej adekwatnej techniki.

³⁹ A.J. Nederhof, *Metody korygowania zniekształcającego wpływu...*, op. cit.

⁴⁰ I. Krumpal, *Determinants of social desirability bias in sensitive survey: a Literature review*, "Qual & Quant" no. 47, 2013, DOI 10.1007/s11135-011-9640-9.

BIBLIOGRAFIA:

- Adelt J., Kranas G., *Zmienna aprobaty społecznej Edwardsa*, „Materiały do nauczania psychologii”, seria III, t. 3, Warszawa 1978.
- Allbut J., Ling J.M., Heffernan, Shafiullah M., *Self-report Imagery Questionnaire Scores and Subtypes of Social – Desirable Responding*, “Journal of Individual Differences” no. 4(29), 2008.
- Backstrom M., *Higher Order Factors in a Five-Factor Personality Inventory and its Relation to Social Desirability*, “European Journal of Psychological Assessment” no. 2(23), 2007.
- Barber Th.X., *Pułapki w badaniach: dziewięć rodzajów wpływów związanych z osobami badacza i eksperymentatora [w:] Społeczny kontekst badań psychologicznych i pedagogicznych*, red. J. Brzeziński, J. Siuta, Poznań, 1991.
- Cervenka S., Gustavssona J.P., Halldin Ch., Farde L., *Association between striatal and extra tal dopamine D2 – receptor Winding and social desirability*, “NeuroImage” vol. 50, 2010.
- Chung J., Monroe G.S., *Exploring Social Desirability Bias*, “Journal of Business Ethics” no. 44, 2003.
- Cosentino A.C., Solano A., Castro A.C., *Adapatacion y validacion Argentina de la Marlowe – Crown Social Desorability Scale*, “Interdisciplinaria: revista de Psicología y Ciencias Afines” no. 25, 2008.
- Cramer D., *Social desirability, adequacy of social support and mental health*, “Journal of Community & Applied Social Psychology” vol. 10, iss. 6.
- Crowne D.P., Marlowe D., *A New Scale of Social Desirability Independent of Psychopathology*. “Journal of Consulting Psychology” no. 24, 1960, doi.org/10.1037/h0047358.
- Drwal R.L., Wilczyńska J., *Opracowanie Kwestionariusza Aprobaty Społecznej*, „Przegląd Psychologiczny” t. XXIII, nr 3, 1980.
- Erdle R., Rushton Ph.J., *The General Factor of Personality, BIS-BAS, expectancies of reward and punishment, self-esteem, and positive and negative affect*, “Personality and Individual Differences” no. 48, 2010.
- Goldstein A.P., Glick B., Gibbs J.C., *ART. Program zastępowania agresji*, Warszawa 2004.
- Groh D.R., Ferrari J.R., Jason L.A., *Self-reports of Substance Abusers: The Impact of Social Desirability on Social Network Variables*, “Journal of Groups in Addiction & Recovery” vol. 4, 2009.
- Izdebski P., Żbikowska K., Kotyśko M., *Przegląd teorii aprobaty społecznej*, „Acta Universitatis Lodiensis. Folia Psychologic” nr 17, 2013.
- Ivanoff A., Jang S.J., *The role of Hopelessness and Social Desirability in Predicting Suicidal Behavior: A Study of Prison Inmates*, “Journal of Consulting and Clinical Psychology” no. 3 (59), 1991.
- Janda L.H., Galbraith G.G., *Social Desirability and Adjustment in the Rotter Incomplete Sentence Blank*, “Journal of Consulting and Clinical Psychology” no. 2 (40), 1973.

- Kampfe N., Penzhorn J., Schikora J., Dunzl J., Schneidenbach I., *Empathy and social desirability: Comparison of delinquent and non-delinquent participants using direct and indirect measures*, "Psychology. Crime & Law" no. 1 (15), 2009.
- Leibetseder M., Laireiter A.-R., Riepler A., Köller T., *E-Skala: Fragebogen zur Erfassung von Empathie – Beschreibung und psychometrische Eigenschaften*, "Zeitschrift für Differentielle und Diagnostische Psychologie" vol. 22, iss. 1, 2001.
- Krumpal I., *Determinants of social desirability bias in sensitive survey: a literature review*. "Qual & Quant" no. 47, 2013, doi.org/10.1007/s11135-011-9640-9
- Matczak A., *Kwestionariusz Kompetencji Społecznych, Podręcznik*, Warszawa. 2001.
- Messina A., Fogliani A.M., Paradiso S., *Association between alexithymia, neurotism, and social desirability scores among italian graduate students*, "Psychological Reports" vol. 107, 2010.
- Nederhof A.J., *Metody korygowania zniekształcającego wpływu zmiennej aprobaty społecznej: przegląd badań [w:] Społeczny kontekst badań psychologicznych i pedagogicznych*, red. J. Brzeziński, J. Siuta, Poznań 1991.
- Pauls C.A., Wacker J., Crost N.W., *The Two Components of Social Desirability and their Relations to Resting Frontal Brain Asymmetry*, "Journal of Individual Differences" no. 1 (26), 2005.
- Philips T.M., *Does Social Desirability Bias Distort Results on the Ego Identity Process Questionnaire or the Identity Style Inventory?*, "Identity: An International Journal of Theory and Research" no. 9, 2009.
- Rosenberg M.J., *Warunki powstawania oraz konsekwencje lęku przed oceną [w:] Społeczny kontekst badań psychologicznych i pedagogicznych*, red. J. Brzeziński, J. Siuta, Poznań 1991.
- Sisco H., Reilly R.R., *Effect of Item Level Social Desirability on Factor Structure Stability*, "International Journal of Selection & Assessment" no. 3(18), 2010.
- Strober J., *The Social Desirability Scale-17 (SDS-17) Convergent Validity, Discriminant Validity and Relationship with Age*, "European Journal of Psychological Assessment" no. 3 (170), 2001.
- Zaldivar F., Molina A.M., Lopez Rios F., Garcia Montes M., *Evaluation of Alcohol and Other Drug Use and the Influence of Social Desirability*, "European Journal of Psychological Assessment" no. 4 (25), 2009.